

УДК 008:323.325(1-22)(477)

УКРАЇНСЬКЕ СЕЛО ХХІ СТОЛІТТЯ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Т. Ф. Мельничук

Розглядаються сучасний стан культури села, шляхи виходу з кризи, роль університетів природничого спрямування у вирішенні проблеми. Проблема українського села багатогранна і потребує дослідження багатьох її аспектів, але означений контур і загальна концепція, заявлені та висвітлені в статті, повинні привернути увагу державотворців до пошуку виходу зі складної ситуації та надати допомогу аграрному сектору як годувальнику багатьох народів світу та центру збереження культури, мови, традицій, менталітету народу. Однак навіть з аналізу стану на даний час сільської культури видно, що проблема вимагає окремого та спеціального вивчення не тільки загальної теорії, а й практичного впровадження і відповідного ставлення та зацікавленості владних структур в підвищенні іміджу аграрія як представника великої нації, надання йому дієвої допомоги в ім'я національних інтересів держави, країни, суспільства.

Ключові слова: культурно-просвітницька діяльність, українське село, культура і традиції, глобалізація, університет.

У глобальній світоперебудові третього тисячоліття культура як «друга природа» займає зараз і, ймовірно, посідатиме у майбутньому перше місце у процесі розбудови незалежності України. Дослідники української культури передбачають протистояння різного ґатунку, з яким стикнулось суспільство в розумінні формування національної культури і її стану на сьогоднішній день. Глобалізація – це об'єднання світової спільноти в різних галузях науки, економіки, політики, екології, культури з метою виживання людства в складних сучасних умовах, перетворення певного явища в світове. Термін «глобалізація» приписують професору Гарвардської школи бізнесу Теодору Левіту, який в 1983 році опублікував статтю «Глобалізація ринків» і дав визначення цьому процесу.

Великі духовно-етичні втрати людства в ХХ ст. призвели до того, що економічні, матеріальні проблеми поглинули духовні, людські потреби. Культура незалежної України, а саме – її стан, ресурс, статус (особливо в селі як центр формування і збереження українських традицій) повинна бути

піднята на належний рівень з відповідним ставленням до неї. У сільських громадах, на землях, де не переривалися традиції духовної, мистецької діяльності, ми ще знайдемо підстави сказати про те, що завсіх складних обставин нескінченної перебудови світу український народ намагався зберегти свою ідентичність, охороняючи національні цінності, рідну мову, звичаї, обряди, костюми та архітектуру.

Підтримування традицій мистецького середовища (а це центри народних ремесел витворів мистецтва з глини, вовни, фаянсу, скла тощо) чинить опір соціо-економічній руйнації українського села. Такі самоорганізаційні громади майстрів та індивідуально працюючі умільці автономно від столичної політики, зберігаючи старовинні технології та рецепти, намагались вижити в складних економічних умовах. На жаль, держава не спромоглась утримати ці осередки культури, які в більшості були дотаційними, як і вся культура в цілому. Так, вже загинув центр «Решетилівські гобелени» на Полтавщині з унікальною технікою ткацтва, вироби якого були прикрасою будь-якої міжнародної виставки. Перестали існувати державні фабрики «Художнього скла» в Києві, «Коростенський фарфор» на Житомирщині, які були гордістю української промисловості, ледь виживають, скоротивши обсяги своєї діяльності і можливості, унікальні центри українського гончарства в Опішні та художня школа-інтернат I–II ступенів «Колегіум мистецтв в Опішні».

Складається враження, що навмисно руйнуються українські традиції, закладені як національна ідея у високохудожні вироби промисловості. Врегулювання етичного кодексу на засадах регенерації виживання національних промислів, патріотичного ставлення до історії дозволяє зберегти давні технології і показати майстерність і самобутність українського народу. Село Космач свідомо культивує свій статус як столиці українського писанкарства: у школі, в сільському музеї, у «Просвіті», у родині відомих майстрів проводиться системне навчання мистецтву мініатюрної графіки; у кожному домі гуцулів займаються писанкарством, конкуруючи у традиційній мистецькій праці та обережно вводячи художні новації; постійно влаштовуються конкурси на кращі твори, виставки, фестивалі, презентації в регіоні, в столиці, на міжнародних та світових вернісажах. Твори космацьких майстрів є рекламою України, використовуються у всіх звичаях та обрядах Прикарпаття і одночасно є високохудожніми гуцульськими сувенірами для шанувальників «зеленого туризму», який дає поштовх для реформування інфраструктури села.

Прикро спостерігати за спустошеними селами і необробленими землями – це не ворожа навала стала причиною розвалу традиційного ладу сільського життя з його особливостями менталітету, ритмом і темпом. Нестабільність економіки, деформація принципів розвитку суспільства вносять корективи в життєдіяльність людей. Бажання вижити в складних умовах примушує сільське населення кидати етнічні місця своїх предків і шукати кращої долі на чужих землях – це еміграція на роботу в інші країни або переселення із сіл в міста. Частина українців починає втрачати відчуття рідної землі, забуває її мову, віковічну культуру предків, славу легендарних могил, спадкоємну любов до праці і, нарешті, – хліборобську совість та відповідальність. Ідеологам легко мати справу з деморалізованим народом в руйнації споконвічних устоїв, де матеріальне ставиться вище за духовне.

Складний перехідний теперішній час формує у селян неадекватне ставлення до шляхів виходу із кризи аграрних територій. Молоде, працездатне, репродуктивне покоління знаходить найлегший шлях в еміграції в країни близького та далекого зарубіжжя, старші люди змушені змиритись і виживати за рахунок натурального господарювання, середнє покоління шукає шляхи в перепродажі товарів. Таким чином, виробництво знищується, робочих місць немає, село занепадає.

Змінити і врятувати українське село від знищення зможе тільки освічена молодь, інтегрована у сучасні світові процеси, та далекоглядне державницьке почуття господаря як тактика і стратегія фахової аграрної політики.

За давньою традицією радянських часів тут пріоритети розвитку віддаються питанням економіки та виробництва. Сьогодні це земельна реформа та реструктуризація підприємств, розв'язання майнових проблем, поступ приватного сектора і приватизація. А далі – державне регулювання, матеріально-технічні ресурси, переробка сільськогосподарської продукції, реалізація, кредити, фінанси, ціни, податки, імпорт-експорт та інвестиції.

Тобто як і на початку трансформації аграрного сектора держави, так і зараз робиться та ж сама помилка: замість того щоб стимулювати сталий розвиток і подолати бідність – розвитку соціокультурної сфери села віддається принизливий «залишковий» принцип. Не питання зміни світогляду громадян, їхніх різноманітних духовно-культурних потреб ведуть за собою вирішення демографічних питань, освіти, охорони здоров'я, будівництва житла, доріг, зв'язку, газифікації, екології, вдосконалення системи соціального захисту сільського населення, питання

нових робочих місць, працевлаштування та перекваліфікації, технічно-технологічного оснащення побуту села, а питання «видатків-прибутків» нових господарів землі.

Не дивно, що земля потерпає від подібних «інвесторів із міст», зацікавлені у швидкому та максимальному особистому збагаченні, вони поварварськи ставляться до безцінної природи, до охорони та обробітку ґрунтів й збору врожаїв. Як правило, заїжджі городяни не мають високої кваліфікації, досвіду організації сільськогосподарського виробництва, не володіють нормативно-правовою базою, яка регулює аграрний ринок, не знають психології селян, їхньої культури, традиційного укладу життя і, звісно, не збираються його модернізувати до рівня вимог глобалізованого світу.

Місцеві фермери та підприємці поза аграрних видів діяльності поки що ні кількісно, ні якісно не можуть порятувати українське село, натомість – повсюдно зникли великотоварні високопродуктивні агропідприємства і їх треба знову «піднімати». Україна втрачає продовольчу незалежність і статус годувальниці Європи. Середньомасштабні виробництва все частіше стають свідками «політичних криз» аграріїв (експорт українських м'ясопродуктів, твердих сирів, вина, цукерок та інше) як тисків на економіку та політику України, і все це відбувається в контексті збільшення внутрішніх цін на енергоносії, техніку, паливо, мінеральні добрива та й взагалі – подорожчання життя. Виробництво товарів народного споживання з української сировини значно скоротилось, імпорт продуктів харчування, головним чином низької якості, навпаки, розширився, тягнучи за собою цілу низку проблем: високий рівень безробіття, відсутність державної програми з розведення домашньої худоби і підтримки селянина в забезпеченні її дешевими кормами. Не вигідне утримування корів, тяжка фізична праця, неналагоджений продаж продуктів харчування (більше всього стихійний, якщо село розташоване на автомобільній трасі, або перепродаж продуктів перекупщиками), - стають причиною скорочення поголів'я як крупного скота, так і свійської птиці. Мережа підприємств торгівлі і громадського харчування в сільській місцевості протягом 90–2000-х рр. скоротилась майже в 2 рази. Магазини позакривали і навіть розібрали на будматеріали, як і багато будівель ферм.

Великої шкоди зазнає сучасне село від того, що молодь, навчаючись у вищих навчальних закладах, не повертається до землі, а наукові досягнення та технологічні інновації доходять до виробників тільки через

малорозвинену консалтингову мережу. Село вже марнує перспективу на шкільному старті дітей – у не комп'ютеризованих, малокомплектних або навіть «домашніх» школах. Часто школи в селі не укомплектовані педагогічним персоналом, що призводить до об'єднання педагогічних колективів декількох шкіл. Програма перевезення школярів до школи автобусами не працює в повному обсязі в багатьох сільських місцевостях, що ускладнює педагогічний процес.

Особливо тяжке становище на селі з медичним обслуговуванням: закриваються фельдшерсько-акушерські пункти, стоматологічні та педіатричні кабінети. Іноді один фельдшер обслуговує 3 – 4 села, тому надати кваліфіковану допомогу немає можливості. Спроби Міністерства охорони здоров'я заключити контракти з випускниками медичних закладів про обов'язкове відпрацювання в сільській місцевості зустріло великий опір з боку молодих лікарів як порушення прав людини. Матеріально-технічний стан сільських амбулаторій не відповідає належному рівню. Будинки культури, клуби, бібліотеки завжди на селі були центрами культури. Якщо в 2004 р. в селах було 15,4 тис. бібліотек, зараз їх майже не залишилось як окремого підрозділу зі своїм приміщенням, яке потребує капітального ремонту, поповнення бібліотечного фонду, залучення професійного персоналу – бібліотекарів, випуски періодики: газет, журналів, каталогів.

Демографічна ситуація на селі погіршилась, тому що зросла диспропорція між молодим і пенсійним населенням, що було викликано економічними, соціальними проблемами і міграційним рухом молоді в міста обласного та районного підпорядкування, а також виїздам на заробітки в інші країни.

Нова людина і нова свідомість є найактуальнішим завданням часу. Якщо наші внутрішні соціально-політичні «переходи» в суспільстві не змогли позитивно вирішити ці питання, а навпаки – спричинилися до протиріч і «розламу» села, то розраховувати тут на позитивну роль глобалістичних процесів немає жодних підстав.

Ми стали перед фактом, що село і його культура відродитися чи «перенародитися» із власних ресурсів не зможе, це зробить тільки молоде високоосвічене, амбітне покоління аграріїв, випускників різних вищих навчальних закладів України і, зокрема, Національного університету біоресурсів і природокористування України як відомого у світі флагмана сучасної сільськогосподарської, природоохоронної, технологічної спеціалізованої освіти, науки та інноваційного впровадження.

Перед новою сільською інтелігенцією, яка вже зараз формується в аудиторіях, сучасних лабораторіях, на дослідних полях та фермах, на вітчизняних та міжнародних практиках, яка прямо та опосередковано займатиметься селом, стоятиме завдання зробити своєрідну «ревізію» його стану і розглянути плани на майбутнє нового «конструювання» сільських територій, насамперед на світоглядному рівні. Цим піонерам другого відродження села належить з'ясувати, *що* із структури категорій культурної свідомості залишилося позитивною спадщиною колишнього українського села; *що* зникло, асимілювало в інші категорії цінностей і набуло там другого, трансформованого значення, а *що* з'явилося як перспективна новація часу.

Дозвілля людини визначається середовищем її проживанням. В період економічних негараздів і проблем культурне життя і дозвілля селян зводиться нанівець – вільного часу майже немає, психологічний, економічний і моральний фактори стають домінуючими, людина не витримує напруги і бачить вихід з такої ситуації тільки в пияцтві, а молодь, на жаль, ще і в наркотиках. Держава має в цьому велику соціальну проблему. Треба відзначити роль церкви як центру духовності на селі, як стримуючої сили і виховання населення. Соціологи відзначають у селян низький рівень культурних потреб та зацікавленості в розширенні культурного простору. Найважливішим і найдоступнішим джерелом інформації для мешканців села залишається радіо і телебачення. Більшість сільської молоді (81 % опитуваних) здебільшого проводить вільний час удома.

У Національному університеті біоресурсів і природокористування України культурно-просвітницька та виховна діяльність зі студентами знаходиться досить на високому рівні. Викладачі кафедри культурології створили всі умови для розвитку здібностей молоді людини за її уподобаннями. Працюють гуртки, художні студії, художні колективи, студентський театр. По всій Україні на численних конкурсах та концертах знають народний ансамбль пісні і танцю «Колос», Народний студентський театр «Березіль», фольклорний ансамбль «Октава», команду КВК тощо. Конкурси «Голосіївська весна», «Краса НУБіП України» стали традиційними в університеті. Виступи на фестивалях і концертах студентів ансамблю бального танцю «Чарівність», академічного хору, вокально-інструментального ансамблю «Оттава», танцювальної групи Народного колективу «Колос», солістів піднімають престиж студентів-виконавців,

підвищуючи їхню самооцінку та художній рівень, а також піднімають імідж рідного університету численими нагородами та дипломами.

Студенти весь час є учасниками і слухачами концертів митців України в Музичній академії, філармонії, Українському домі, концертному залі «Україна». Такий напружений ритм життя студента, як навчання, участь в наукових конференціях, мистецьких заходах, відвідування концертів та лекцій митців, спортивні змагання і перемоги в них формують молоду людину як особистість з власним світоглядом, впевненою життєвою позицією, патріота своєї держави. Керівництво університету не чекає покращення культурно-виховної та просвітницької діяльності від впровадження державних програм, а знаходить можливість удосконалити інфраструктуру не тільки в базовому закладі університету, а і відокремлених його підрозділах. Так, у «Великоснітинському навчально-дослідному господарстві імені О. В. Музиченка» Фастівського району Київської області було відкрито будинок культури, який став центром просвітництва для усіх мешканців села, а не тільки для студентства університету на час проходження практики.

Навчально-науковий центр культури та просвітництва, кафедра культурології та навчально-науковий центр виховної роботи та соціального розвитку університету координують і сприяють роботі не тільки цього закладу культури, а і плідно працюють з центрами культурно-виховної роботи всіх регіональних закладів, а це: Південний філіал НУБіП України «Кримський агротехнологічний університет» та 12 вищих навчальних закладів I – III рівнів акредитації, в тому числі 2 інститути, 9 коледжів і 1 технікум.

Після перегляду пасивів та активів викристалізуються найбільш стійкі форми народного життя. Безсумнівно, це буде *духовне життя* українців, яке, власне, ідентифікує народ та його еліту. Це сучасна робота шкіл, бібліотек, церков, закладів охорони здоров'я, різних громадських організацій (наприклад, розвитку особистості, прав і свобод людини, патріотичного виховання, краєзнавства, зеленого туризму, дитячих, жіночих осередків та ін.), центрів дозвілля – спорту, здорового способу життя, традиційної та масової культури), давніх ремесел, інтернет-спілкування тощо). Оскільки Україна зараз знаходиться на індустріальному щаблі розвитку, а високорозвинені країни – на постіндустріальному, виникне потреба подолати цю дистанцію, вирішуючи на практиці проблему європейського вибору, європейського шляху розвитку – йтиметься про

соціокультурне облаштування сільського життя і «підтягування» його до західноєвропейських стандартів.

Наступним активом села, який зможе забезпечити повноцінне майбутнє людей та землі, є природоузгоджене (екологічно свідоме та екологічно дієве) життя. Згідно з його настановами будуть запроваджуватися в практику принципи сталого розвитку природи, включаючи освоєння технологій отримання органічних та екологічно чистих продуктів, визначення їхньої якості і безпеки, сертифікації і стандартизації (за міжнародними нормативами), відновлення до життя екологічно небезпечних територій, використання чистої вітроенергетики, ресурсів води, біопалива та інших технологій енергопостачання, що з успіхом здійснюють і впроваджують вчені відповідних кафедр нашого університету.

Вихід молодих людей на творення інноваційного типу життя, культури, інноваційного мислення неминує сформує готовність до інноваційного типу дії. Йдеться про ще один актив у створенні нового села, коли для системного успіху аграрного сектора треба буде об'єднати всі види діяльності у замкнений цикл: навчання, науково-інформаційні технології, постійне підвищення кваліфікації із сучасним вихованням, діалогами у суспільстві, поширенням досвіду та знову – із новими фаховими знаннями.

У своїй сукупності все сказане приводить до висновку, що у близькій перспективі села традиційне патерналістське покладання на державу зникне і очевидними стануть нагальні потреби у *самоорганізації*, ефективнішому *місцевому самоврядуванні*.

Швидше за все, процес розпочнеться зі створення ініціативних груп для роботи у першому організаційному періоді. Далі відбудеться виділення із цих середовищ лідерів, які й будуть методично працювати із громадою села над поліпшенням самоврядного життя та над організацією державної підтримки окремих соціальних програм – це кошти на інвестиційний розвиток сільських територій, закладів освіти, сфери побуту та ін. Якщо у цю роботу включиться переважна частина самосвідомого сільського населення, то під їхнім тиском держава забезпечить суттєве та тривале фінансування.

Йдеться про одну із можливих схем відродження сучасного українського села пори глобальних та внутрішньо трансформаційних впливів, а їх буде велика кількість – у залежності від місцевих обставин, творчого потенціалу громади та готовності масової свідомості до перемін.

Абсолютно очевидно, що кардинальні трансформації на селі будуть здійсненими тільки за умов створення дієвого, *мобільного громадянського суспільства* в Україні (та на її сільських територіях – зокрема) й завдяки *життєздатності й самоорганізації* українського народу.

Цілком усвідомлюючи зростаючу роль університетів у сучасному світі, колектив НУБіП України підхопив і розвинув цю тенденцію на вітчизняному ґрунті: крім класичної академічної різногалузевої науки та інноваційних технологій в різних галузях науки, всі структури нашого університету (прямо та опосередковано, глибоко і предметно) працюють над проблемою сучасного перетворення українського села. Використовуються власні дослідження корпусу відомих учених, великі зарубіжні проекти, контакти провідних учених світу, спільні розробки, впровадження, а також навчання та практика студентів закордоном.

Органічним завершенням таких процесів міжнародної інтеграції стало визнання системи освіти НУБіП України провідними університетами США та країн Європи, навчання за узгодженими з ними програмами, створення спільних факультетів та центрів тощо. Все це об'єднано в програму завдань щодо реалізації Болонської угоди про єдиний освітянський простір в Європі. На даний час університет як самоврядний, дослідницький заклад проходить акредитацію з міжнародних, гармонійних, духовно наповнених особистостей, які будуть традиційною гарантією самозбереження культури і одночасно усвідомлюватимуть себе повноцінними громадянами третього тисячоліття. Процеси, що відбуваються на селі, пов'язані з переходом до сучасних моделей управління сферою культури, тому що духовний, творчий потенціал селян залишається високим і чекає моменту свого відродження.

Проблема українського села багатогранна і потребує дослідження багатьох її аспектів, але означений контур і загальна концепція, заявлені та висвітлені в статті, повинні привернути увагу державотворців до пошуку виходу зі складної ситуації та надати допомогу аграрному сектору як годувальнику багатьох народів світу та центру збереження культури, мови, традицій, менталітету народу. Однак навіть з аналізу стану на даний час сільської культури видно, що проблема вимагає окремого та спеціального вивчення не тільки загальної теорії, а й практичного впровадження і відповідного ставлення та зацікавленості владних структур в підвищенні іміджу аграрія як представника великої нації, надання йому дієвої допомоги в ім'я національних інтересів держави, країни, суспільства.

Література

1. Рюс Жаклін. Поступ сучасних ідей: Панорама новітньої науки / Пер. з фрн. В. Шовкун. – К.: Основи, 1998. – 669 с.
2. Сенченко М.І. «Культурна революція» в Україні, або Управління деградацією / М.І.Сенченко. – К.: МАУП, 2004. – 212 с.
3. Тойнби А. Дж. Постижение истории / А. Дж. Тойнби. – М.: Прогресс, – 1991. – 254 с.
4. Максюта М.Є. Філософський тренінг: навчально-методичний посібник для вищих аграрних закладів освіти / М.Є.Максюта. – К.: НАУ, 1998. – 128 с.
5. Історія українського селянства. – Нариси в 2-х томах. – Наукова думка. – К. 2006. – Т 1. – 632с., –Т.2. –654с.
6. Сільські бібліотеки в умовах економічних і соціальних перетворень: Матеріали обл. конф. (м. Запоріжжя 24 - 25 верес. 2003 р.) / Ред.: Л. Ізюмова; Пономарьова. – Запоріжжя: Запоріжз. обл. універс., 2004. – С. 5 – 6.

УКРАИНСКОЕ СЕЛО XXI ВЕКА В КОНТЕКСТЕ КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Т. Ф. Мельничук

Рассматриваются современное состояние культуры села, пути выхода из кризиса, роль университетов естественного устремления в решении проблемы. Проблема украинского села многогранна и требует исследования многих ее аспектов, но отмеченный контур и общая концепция, заявленные и освещены в статье, должны привлечь внимание державотворцев к поиску выхода из сложной ситуации и оказать помощь аграрному сектору как кормильцу многих народов мира и центру сохранения культуры, языка, традиций, менталитета народа. Однако даже из анализа состояния на данное время сельской культуры видно, что проблема требует отдельного и специального изучения не только общей теории, но и практического внедрения, соответствующего отношения и заинтересованности властных структур в повышении имиджа агрария как представителя большой нации, предоставления ему действенной помощи во имя национальных интересов государства, страны, общества.

Ключевые слова: культурно-просветительская деятельность, украинское село, культура и традиции, глобализация, университет.

UKRAINIAN VILLAGE OF XXI CENTURY IN CONTEXT OF CULTURAL AND ENLIGHTENING ACTIVITY

T.F.Melnichuk

In the article a modern state of culture of a village and the ways of coping with crisis are considered, as well as the university natural pursuit to solve the problem. The issue of a Ukrainian village is multi-layered and requires consideration of many of its aspects. However, the general idea of the article is aimed at paying attention of authorities to searching for a way out of a complicated situation along with helping agriculture as provider for many nation of the world and as a centre of culture, language, traditions and mentality preservation. Even

from by the analysis of present-day agriculture, it is evident that the problem requires through research not only of the general theoretical principles, but also implementation and attitude formation towards agrarian's public image improvement as he is a representative of the nation. Agrarians should be given active help for the sake of national interests, interests of the country and society.

Key words: *cultural and enlightening activity, Ukrainian village, culture and traditions, globalization, university.*

Мельничук Т. Ф. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри культурології Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна)

Mel'nychuk T.F. – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Chair of Culturology of National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Р. В. Сопівник

Reviewer – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor R.V. Sopivnyk

УДК 37.037

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

І. В. Мезеря

В статті розглядається проблема застосування культурологічного підходу до дослідження статевого виховання учнівської молоді в сучасних умовах. Визначені основні переваги розгляду підготовки учнів до сімейного життя як виховання культури взаємовідносин в сім'ї.

Ключові слова: *статеве виховання, культурологічний підхід, культура взаємовідносин в сім'ї.*

Однією з найбільш актуальних проблем сучасної педагогіки є проблема статевого виховання підростаючого покоління. Реаліями нашого життя стали захоплення молоді західною культурою, ігнорування норм